

JYVÄSKYLÄN LUKUTAITO-OHJELMA 2026-2029

kuva:
Mikko Vähäniitty

JYVÄSKYLÄ

I JOHDANTO

II TAUSTAA 4

II.I Lukutaito korostuu

II.II Kansallinen lukutaitostrategia ja paikallinen lukutaito-ohjelma

II.III Kaupunkistrategia ja Jyväskylän lukutaito-ohjelma

II.IV Miten Jyväskylän lukutaito-ohjelma 2026-2029 on rakennettu?

III LUKEMISEN JA LUKUTAITOTYÖN TARPEET JYVÄSKYLÄSSÄ 8

III.I Lasten vastaukset

III.II Huomioita, havaintoja ja muuta merkille pantavaa

III.III Millaisella kentällä työskentelemme tai millaista apua tarvitsen työhöni?

IV LUKUTAITO JA LUKUTAITOTYÖ JYVÄSKYLÄSSÄ NYT 14

IV.I Miten lukutaitoa arvioidaan?

* aikuiset

* lapset ja nuoret Jyväskylässä

* kirjastopalvelujen tilastoja

IV.II Käynnissä oleva, tämänhetkinen toiminta 16

* kirjastopalvelut

* Keski-Suomen hyvinvointialue

* varhaiskasvatus ja esiopetus

* perusopetus

* nuorisopalvelut

* toinen aste (Koulutuskuntayhtymä Gradia)

* Jyväskylän kansalaisopisto

* työllisyyspalvelut

V MITÄ MUUTA JYVÄSKYLÄSSÄ TEHDÄÄN TAI VOISIMME TEHDÄ? 25

VI YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ 39

LÄHTEET

KIRJALLISUUSSITAATIT 42

I JOHDANTO

Lasten ja nuorten lukutaito on aikuisten vastuulla.

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus turvaa jokaiselle oikeuden opetukseen¹. Unesco muistuttaa, että lukutaito on edellytys ihmisarvoiselle elämälle, osallisuudelle ja kestäville yhteiskunnille². Perustuslain 16 § turvaa jokaiselle mahdollisuuden kehittää itseään ja varmistaa, että julkinen valta edistää sivistyksellisiä oikeuksia³.

Vahva lukutaito sujuvoittaa arkea, harrastuksia, työskentelyä ja edesauttaa elinikäistä oppimista. Tutkimus osoittaa, että hyvä lukutaito lisää hyvinvointia, esimerkiksi kasvaneena luottamuksena toisiin ihmisiin⁴.

Myös Opetushallituksen Kansallinen lukutaitostrategia⁵ ymmärtää lukutaidon laajasti. Sen mukaan monilukutaito kattaa kyvyn tulkita, arvioida ja tuottaa erilaisia viestejä eli tekstejä: sanallisia, visuaalisia, numeerisia, digitaalisia ja mediatekstejä. Voidaan todeta, että monilukutaito ei ole staattinen, 'kyetä lukemaan' -ominaisuus, vaan se joustaa, päivittyy ja mukautuu.

¹ Yhdistyneet kansakunnat. (1948). Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, artikla 26.

² UNESCO. (2026). Literacy – Promoting the power of literacy for all.

³ Suomen perustuslaki (731/1999), 16 § Sivistykselliset oikeudet.

⁴ Heinonen, H. 2019. Kuin surmaisi satakielen. Psykologi-lehti 2/2019.

⁵ Opetushallitus. (2021). Kansallinen lukutaitostrategia 2030.

Monilukutaito on läpileikkaava, koko elämän mitan kumuloituva yhdistelmä-taito.

Kuten monimerkityksisistä käsitteistä tiedämme, ne kaihtavat yksinkertaisia määritelmiä. Ehkä lukuisiin suuntiin kurottavan monilukutaidon⁶ kohdalla on mahdollista tai lupa ajatella, että esimerkiksi sosiaalinen-, analyyttinen-, elämyksellinen-, kriittinen-, kulttuurinen tai medialukutaito vaihtavat "siellä" vaivattomasti (ja jopa poikkihallinnollisesti) vetovastuuta riemusta kiljuen. Tilanteen edellyttämällä tai mahdollistamalla tavalla, uudelleen ja uudelleen. Yhteisenä tavoitteena kuunnella, kuulla, vaikuttua, ilahtua, liikuttua ja ymmärtää. Toimia yhdessä.

Lukutaito kehittyy koko elämän.

"Informaatio tulee kaikkialta olennosta. Kieli ei ole pelkkiä sanoja, se on moniaistista, se on läsnäoloa, se on sosiaalista käyttäytymistä, ja sen vivahteiden oppiminen ei lopu koskaan."

Johanna Sinisalo: Joutsenlaulu

⁶ Matveinen, Havu-Nuutinen, Kärkkäinen (2021). Monilukutaitoa määrittävät ja monilukutaidon opetusta ohjaajat keskeiset tekijät – asiantuntijoiden käsityksiä monilukutaidosta. Kasvatus 52 (2).

II TAUSTAA

II.I Lukutaito korostuu

Kansainvälinen hallitusten yhteistyöorganisaatio OECD järjestää kolmen vuoden välein tutkimuksen, joka selvittää 15-vuotiaiden osaamista luonnon-tieteiden, matematiikan ja lukutaidon alueella. Tämän PISA-tutkimuksen⁷ tavoitteena on arvioida, miten nuoret osaavat soveltaa oppimaansa käytännön elämän haasteissa. Siitä huolimatta, että suomalaisten koulu-laisten lukutaito PISA-vertailussa on edelleen hyvä, tendenssi Suomessa ja myös monella muulla Euroopan unionin alueella on ollut laskeva⁸.

Modernissa tietoyhteiskunnassa erityisesti analyyttisen lukutaidon merkitys korostuu. Tuoreessa 9. luokkalaisten lukemista ja sen välttelyä tutkivassa väitöskirjassaan⁹ Leea Lakka havaitsee, että erityisesti pidempien, kompleksisten tekstien käsittely ja ymmärrys jäävät usein puutteellisiksi.

Nopeasti uusiutuvat digitaaliset alustat, palveluympäristöt ja moniääninen mediamaisema edellyttävät yhä joustavampia taitoja ymmärtää, analysoida ja tulkita tekstiä. Ja ettei informaatiokuormamme ja -ähkymme kasvaisi liian suureksi – pysyäksemme ns. järjissämme ja säilyttääksemme tulevaisuus-

⁷ OECD. (2026). PISA: Programme for International Student Assessment.

⁸ Euroopan komissio. (2024). Report of PISA 2022 study outlines worsening educational performance and deeper inequality. European Education Area.

⁹ Lakka, Leea. Takarivin tekstikäytännöt: Literacy practices in the back row. Helsingin yliopisto, 2024.

uskomme¹⁰ – kaipaamme myös lukemisen iloa ja elämyksellisyyttä!

“Samuel Johnson on tuohtunut siitä, että Skotlannissa on niin vähän puita.”

Lydia Davis: Kafka valmistaa päivällistä

Edellä kuvattuun haitalliseen kehityskulkuun, nuorten lukutaidon heikkene-miseen on tartuttu myös kansallisesti¹¹.

II.II Kansallinen lukutaitostrategia ja paikallinen lukutaito-ohjelma

Opetushallituksen Kansallinen lukutaitostrategia toteaa viisaasti ja kauas-katseisesti, että lukutaito on tasa-arvon toteutumisen, turvallisen yhteis-kunnan ja toimivan demokratian tae.

¹⁰ Laine, Sofia & Laine, Konsta (toim.) 2026. Ihan paineissa: Nuorisobarometri 2025. Nuorisotutkimusseura.

¹¹ Opetushallitus. (2021). Kansallinen lukutaitostrategia 2030.

Jyväskylän lukutaito-ohjelma pohjautuu Kansalliseen lukutaitostrategiaan 2030, joka antaa toiminnalle seuraavat suuntaviivat:

- 1) Luodaan ja vahvistetaan lukutaitotyön rakenteita
- 2) Vahvistetaan monilukutaito-osaamista
- 3) Innostetaan lukemaan ja monipuolistetaan lukutaitoa

Jyväskylän lukutaito-ohjelman 2026-2029 tavoitteena on vahvistaa osallisuutta yhteiskuntaan, ylisukupolvista lukemista ja kielellistä huoltovarmuutta hyödyntäen jo olemassa olevia, toimivia rakenteita ja kaupunkialueen muuta hyvinvointityötä. Kielellinen huoltovarmuus¹² on kykyä varautua uusiin ja usein yllättäviin tilanteisiin, joissa kielellisellä toiminnalla on keskeinen merkitys. Monipuolinen kielitaito, selkeä vuorovaikutus sekä tehokas viestintä tukevat tilanteiden onnistunutta hoitamista. Kielellinen huoltovarmuus kattaa elintärkeiden toimintojen turvaamisen, turvallisen arjen ja jatkuvuuden hallinnan.

Jyväskylän lukutaito-ohjelmaan on koottu 150 000 asukkaan kaupunkialueen olemassa olevaa, tavattoman monipuolista lukutaitotyötä.

Muutamien palvelualueiden tai toimijoiden lukutaitotyö on pyritty kuvaamaan tapauskohtaisesti. Ohjelmaan on kirjattu myös käytänteitä, juuri nyt meneillään olevia yksityiskohtaisiakin interventioita sekä kartoitusvaiheessa esiin nousseita ehdotuksia toiminnan kehittämiseksi.

¹² Honko, M. & Nuolijärvi, P. (2025). Kieli on huoltovarmuuden ydintä. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 16 (2).

Myöhemmin tässä esityksessä jyväskyläläisen lukutaidon ja lukemisen kehittämisen laajaa kenttää on yritetty jaotella seuraavan, väljän otsikoinnin mukaisesti.

- arviointiperusteinen lukutaito
- koko elämän kehittyvä lukutaito
- haavoittuvassa asemassa olevien lukutaito
- Lukeva Jyväskylä
- lukutaitotyön rakenteet

"Järjestimme keväällä 2025 lukumarathon -tapahtuman. Noin 200 Kilpisen koulun oppilasta luki aulassa vuorotellen ääneen Tove Janssonin Vaarallista juhannusta. Mukana oli myös koulu- ja lukukoiramme Siiri. Tempaus oli todella suosittu ja saa varmasti jatkoa! Seuraavalla kerralla osaamme valita paksumman kirjan, jottei lukeminen lopu kesken."

Niina Karjalainen, Kilpisen yhtenäiskoulu

II.III Kaupunkistrategia ja Jyväskylän lukutaito-ohjelma

Jyväskylän kaupunkistrategia 2026-2029 nojaa sivistykseen, oppimiseen ja nuorten hyvinvointiin. Eryteisesti kärjet kasvatus- ja kulttuurikaupunki, nuorten kaupunki sekä osaamisen ja yrittäjyyden kaupunki ehdottavat ja suuntaavat Jyväskylää vahvistamaan kaupunkilaisten lukutaitoa. Vahva ja koko elämän kehittyvä lukutaito on osallisuuden, oppimisen ja hyvinvoinnin edellytys.

Tuki kaikille lukijoille ja panostus tulevien sukupolvien osaamiseen tarkoittaa inhimillisyyttä ja vastuullisuutta. Monilukutaidon vahvistaminen lisää kaupunkilaisten turvallisuutta, ehkäisee syrjäytymistä ja alttiutta informaatiovaikuttamiselle. Uusien lukemisen tapojen kokeilu lisää yhteisöllisyyttä ja todentaa kasvavan, kansainvälisen ja Lukevan Jyväskylän. Lukutaitotyön rakenteiden vahvistaminen edistää kaikenikäisten lukemista. Kaupunkilaisten vahva monilukutaito on keskeinen vipu sivistyneeseen, hyvinvoivaan ja osallistavaan Keski-Suomen keskukseen.

II.IV Miten Jyväskylän lukutaito-ohjelma 2026-2029 on rakennettu?

Jyväskylän lukutaito-ohjelman tiedonkeruu tapahtui syksyn 2025 ja talven 2026 aikana.

Päämääränä oli tavoittaa laajasti eri tahoja (n = 490 kohtaamista). Kartoitustapoina toimivat työpajat, keskustelut, kyselylomakkeet (n = 186 erillistä vastausta) tai kasvokkaiset haastattelut.

Lukutaito-ohjelman tiedonkeruu tavoitti kaupungin seuraavien palvelualueiden, toiminnon tai verkoston edustajan: kirjastopalvelut, varhaiskasvatus ja esiopetus, perusopetus, nuorisopalvelut, työllisyyspalvelut, Jyväskylän kansalaisopisto, Kirjasto & Opet -verkosto, kulttuuripalvelut sekä Jyväskylän kaupungin joukkoliikennepalvelu Linkki.

Edellisten lisäksi kasvokkaisia keskusteluja käytiin myös seuraavien yhteistyötahojen kanssa: Jyväskylän kansalaisopiston sanataidekoulu, ikääntyneiden neuvosto, Niilo Mäki Instituutti, nuorisovaltuusto, Monikulttuurikeskus Gloria, Jyväskylän harrastamisen malli, Sanataideyhdistys Rapina, Koulutuskuntayhtymä Gradian ammatillinen koulutus ja tutkintojen yhteiset osat, Keski-Suomen hyvinvointialue Hyvaks, Gradian lukiokoulutus, Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos sekä opettajankoulutuslaitos.

Avara ja valoisa Jyväskylän kirjastoauto Wäinö valittiin Vuoden 2025 kirjastoautoksi valtakunnallisilla Kirjastoautopäivillä. Onnittelut Wäinö ja koko tiimi!

Lukutaito-ohjelman kartoitusvaiheen minitietoiskuun, oppimistuokioon tai työpajaan osallistuivat Kortepohjan päiväkotikoulun valmistavan opetuksen ryhmä (VALO), Jyväskylän kaupungin perusopetuksen rehtorit sekä joukko ammattilaisia Keljonkankaan nuorisotilan, Pohjanlammen päiväkodin ja Keljonkankaan yhtenäiskoulun henkilöstöstä.

Vesangan päiväkotikoulun, Tikkakosken ja Vaajakosken yhtenäiskoulujen 5.-6. luokan oppilaita (n = 255 oppilasta, 12 perusopetusryhmää) työskenteli

Luetaan, luetaan yhdessä! -pajassa. Ryhmätyölähtöinen paja sisälsi yhteisiä lukutuokioita, tietovisaosuuden sekä lasten omaa lukemista koskevia kysymyksiä. Oppilaat pohtivat esimerkiksi sitä, millaisissa tilanteissa lukeminen sujuu, mihin taitoon he toivoisivat lukemisen auttavan eniten ja mitä he haluavat sanoa heille, jotka harjoittelevat purkamaan suomen kielen koodia – tai kuten aikuiset saattavat sitä kutsua – opettelevat lukemaan.

Lisäksi lukutaito-ohjelman hankekoordinaattori osallistui Kortepohjan perhekouluiltaan ja monikulttuuriseen Meidän Jyväskylä -tapahtumaan sekä Lasten parlamentin Skidialogi-tilaisuuksiin, joissa keskustelun innoittajina toimivat älylaitteiden käyttö sekä lasten ja nuorten tulevaisuus.

"Maan asukkaat ovat vaikeita. Parhaimmatkin ajautuvat joskus hankaluuksiin toistensa kanssa."

Jukka Laajarinne & Elina Warsta: Tuuliajolla eli kuinka pilvien kiertolaiset eksyivät maan alle ja kohtasivat siellä jotakin hyvin kummallista

Lukutaito-ohjelman tiedonkeruu- ja kartoitusvaihetta väritti vankka tietoisuus siitä, että lukutaidon ammattilaisia ja lukemisen edistämisen toimijatahoja on Jyväskylän alueella edellä mainittujen lisäksi valtava joukko. Vaikka kattavan ja samalla riittävän yksityiskohtaisen tilannekuvan aikaansaaminen oli ajoittain haasteellista, tehtäväkenttä oli ja on erityisen merkittävä.

Jyväskylän lukutaito-ohjelman 2026-29 projektiryhmään kuuluivat osastonjohtaja Laura Hekkala-Vatula ja informaatikko Katri Siltanen Jyväskylän kaupunginkirjastosta, sivistyspalveluiden palvelupäällikkö Pia Bärlund ja koordinaattori Marko Kämäräinen.

Hankkeen ohjausryhmä on koostunut 16 asiantuntijajäsenestä, jotka edustavat edellä mainittuja, lukutaitotyön kontaktoituja ammattilaistahoja.

III LUKEMISEN JA LUKUTAITOTYÖN TARPEET JYVÄSKYLÄSSÄ

III.I Lasten vastaukset

11-13 -vuotiaista vastanneista noin joka kolmas kertoo, että lukemista haastaa se, etteivät kertomus ja sen henkilöt "kolahda". Yhtä moni vastaajista ei löydä lukemiselle tarpeeksi aikaa tai rauhallista hetkeä.

Noin 25 % jyväskyläläisistä 5. ja 6. luokkalaisista sanoo, että tekstin vieraat sanat tai vaikeaselkoisuus haastavat lukemista. Lähes 80% vastanneista toivoo, että lukeminen auttaa keskittymiskykyyn, sanavaraston lisääntymiseen, taitoon kirjoittaa paremmin tai mielikuvituksen laajenemiseen.

Suosituimpina lukupaikkoina eniten mainintoja saavat sänky ja sohva. Lista jatkuu kuitenkin pitkään, mm. seuraavasti: säkkituoli, lattia, riippukeinu, trampppi, ruohikko ja keittiön pöydän alla.

11-13 -vuotiailta kysyttiin myös, milloin lukeminen on kaikkein vaivattominta. Joka kymmenes vastasi, että mahdollisuus jutella lukemastaan jonkun kanssa edesauttaa lukemista. Samalla tavalla noin joka kymmenes kertoi, että yllättävä kirjavinkki yllättävästä teoksesta tekee lukemisesta mukavaa. Noin 60 % valitsi vaivattoman lukemisen "syyksi" itse valitun kirjan. Puolet kyselyyn vastanneista varhaisnuorista kertoo, että lyhyemmät tarinat tai mahdollisuus kuunnella kirjaa auttaisivat lukemaan (tai "lukemaan") enemmän.

Lukukavereiden joukkoon jyväskyläläiset koululaiset nimesivät esimerkiksi nämä tahot: isä Esa, ystävät, isovanhemmat, kaveri Rafael, luokkakaverit, perheenjäsenet, Ulla-äiti, tukihenkilö, Aleksis-veli, sukulaiset ja koulukummi Sella.

"Lukeminen on rankkaa ja vaarallista dekodaausta."

kirjailija-teatteriohjaaja Juha Hurme

Heitä, jotka astuvat lukemisen ensiaskeleita, 5.-6. luokkalaiset pyytävät harjoittelemaan sinnikkäästi ja lukemaan oman tasoisia kirjoja. Varhaisnuoret tiivistävät, että lukeminen on hyödyllistä, tärkeää, kannattavaa ja että kirjoja on erilaisia. "Kyllä sinä opit! Älä ikinä lannistu", kuuluu 11-13 -vuotiaiden peräkkäiset neuvot. Ja armollisesti myös, "ei kiirettä lukemisen kanssa".

III.II Huomioita, havaintoja ja muuta merkille pantavaa

Useat haastatellut muistuttavat, että kielitietoisessa lähestymistavassa jokainen opettaja on kielen opettaja. Ja tämän vuoksi voimme – mallioppimisen periaatteet tuntien – sanoa, että jokainen aikuinen voi olla lukemisen edistäjä. Vai oletko nähnyt teidän kotona täysin lukemiseen uppoutunutta aikuista, joka samanaikaisesti motkottaa teini-ikäiselle hänen lattialle eksyneistä vaatteistaan?

Lukemismotivaatio voidaan jyväskyläläisten lukutaitotyön ammattilaisten mukaan nimetä kynnyksikysymykseksi. Yhtä aikaa se on myös tyypillinen

”kumpi oli ensin” -kysymys. Millaista ”lukutaitotasoa” edellytetään ennen kuin syntyy lukemisen iloa? Vai kulkeeko ketju sittenkin toiseen suuntaan? On myös syytä muistaa, että kirjan voi jättää kesken. Kun tiedetään myös, että suurimman osan luettavasta tulisi olla lukijalle ns. sopivan tasoista on erityisen olennaista pohtia, miten löydämme samaistuttavaa luettavaa ja miten autamme toinen toistamme löytämään sellaista. Olkoon siis lukeminen tarvelähtöistä!

”Oppilas ’tienaa’ rahaa luetusta kirjasta – esimerkiksi kaksi euroa per kirja tai muu summa (paikallisesti neuvotellun sopimuksen mukaan). Rahaa kerätään joko konkreettisenä leikkirahana tai ns. pankki-kortille. Toimin pankkiirina ja pidän kirjaa ansioista. Jokainen lukee omalle tililleen, mutta ’pankkiiri’ kokoaa ryhmän summat yhteen. Pidämme tonnijuhlia eli luokkajuhlia yhdessä ansaittujen tulojen perusteella. Tili karttuu myös vapaa-ajalla luetuista kirjoista. Tällöin huoltaja lähettää pankkiirille kuitin.

Katriina Vihriälä, Vesangan päiväkotikoulu

Haastatellut kuvaavat, että lukutaito ei ole yksiselitteinen taito vaan sidoksissa kieleen, kulttuurisiin käytänteisiin, teknologiaan ja elämäntilanteisiin. Kuten sanottua, monilukutaito on kyky tulkita, arvioida ja tuottaa erilaisia tekstejä. Oppijoiden tavoitteet ja taustat vaihtelevat suuresti. Tämä

edellyttää joustavia menetelmiä, saavutettavia materiaaleja ja yksilöllistä, ajoittain työvoimaintensiivistä tukea. Palvelujärjestelmän pirstaleisuus vaikeuttaa tai saattaa vaikeuttaa sitä, että lukutaitoon liittyvät tarpeet tunnistettaisiin ajoissa ja ohjaus oikeaan paikkaan toimisi saumattomasti.

Tekstimaailman lainalaisuus on yhä edelleen se, että tavoite tai tarve on aina julkaisijan. Tämän vuoksi kriittinen lukutaito vaatii jatkuvaa päivittämistä. Digitaalisten alustojen ’pyyhkäise vasemmalle, pyyhkäise oikea, kunhan pyyhkäiset’ -mekaniikka erehdyttää meidät etsimään myös monimutkaisiin asioihin helppoja tai yksinkertaisia ratkaisuja. Asioiden omaksuminen ja syväoppiminen edellyttävät kuitenkin toisenlaista analyysia, hitaampaa ja vaiheittaista kypsytelyä.

Yhtenä ratkaisevana seikkana pidetään sitä, kuinka monipuolista harrastustoimintaa jyvaskyläisille lapsille ja nuorille järjestetään. Todetaan, että meidän on syytä yhdessä ja kaikin keinoin etsiä toimijoita, jotka ovat valmiita toteuttamaan tekstitaitoja laaja-alaisesti kehittävää, mielekästä ja laadukasta vapaa-ajan toimintaa. Voivatko esimerkiksi valmiit kirjakassit toimia sytykkeinä elinikäiselle lukemiselle?

Elinikäinen oppiminen merkitsee tärkeitä rajapintoja kirjastojen, aikuis-koulutuksen, maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen, työelämän oppimisympäristöjen sekä sosiaalipalvelujen välille. Kyseiset toimijat kohtaavat säännöllisesti kaupunkilaisia, joiden lukutaitotarpeet liittyvät arjen sujuvuuteen: viranomais tekstien ymmärtämiseen, digitaalisiin palveluihin, työpaikan ohjeisiin tai omaan osallisuuteen yhteisön jäsenenä.

III.III Millaisella kentällä työskentelemme tai millaista apua tarvitsen työhöni?

KYSYMYS: Kenen kanssa haluaisit lukea? Miten me voisimme lukea yhdessä?

Kartoituskyselyyn vastanneet jyvaskyläläiset kuvaavat, kuinka lukeminen tapahtumana on sosiaalisilta ulottuvuuksiltaan kaksijakoinen. Osa haluaa lukea nimenomaan yksin, hiljaisuudessa, ilman ryhmäpaineita. Toiset taas kaipaavat seuraa: tuttujen kanssa lukemista, matalan kynnyksen lukupiirejä tai yhteisiä hetkiä lasten ja perheen kanssa.

On siis syytä tarjota sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä lukemisen tapoja, jotta löytäisimme luontevat tavat tarttua tekstiin. Vaikka itse lukemisen tapahtuma olisikin luonteeltaan mieluummin yksityinen, vauhtiin päästyämme tekstit kutsuvat meitä muodostamaan uusia yhteyksiä, erityisille ja ennalta koluamattomille kulmille.

”Aikuiset, älkää lopettako iltasatua! Lapsi, jolle on varhaislapsuudessa luettu on sinut jo niin laajan sanavaraston ja monipuolisten, kompleksisten tarinamaailmojen kanssa, että mekaanista lukutaitoa opetellessaan hän päätyy alkuun ’liian yksinkertaisten’ ja siksi turhauttavien tekstien ääreen. Tästä syystä ääneen lukemista ei ole syytä lopettaa ennen kuin lapsi sitä toistuvasti tai vaatimalla vaatii.

lukutaitojärjestö Stiftung Lesenin Simone C. Ehmigiä mukailen

”Neljäkymmenenviiden minuutin ajomatkan päässä Cambridgesta koilliseen avautuu maisema, jota minä olen alkanut rakastaa.”

Helen McDonald: H niin kuin haukka

KYSYMYS: Miten voisimme yhdessä tavoittaa ne kaupunkilaiset, jotka ovat lukutaidon näkökulmasta haavoittuvassa asemassa?

Vastauksissa toistuu, että lukemisen tulee olla saumaton osa arkea ja ”välineen” helposti saavutettavissa. Kirjastokäyntien systemaattisuus, säännölliset lukutuokiot, selkokiehiset tai muulla tavalla lukijan yksilöllisyyden huomioivat materiaalit madaltavat kynnyksiä tarttua tekstiin.

Kyselyyn vastanneet kokevat, että haavoittuvassa asemassa olevia tavoitetaan parhaiten siellä, missä he jo ovat: esimerkiksi neuvolapalveluissa, varhaiskasvatuksessa, perhekoulussa, avoimessa kaupunkiympäristössä ja erilaisissa tapahtumissa. Lasten kiinnostus lukemiseen voi innostaa myös perheiden vanhempia. Yhteiset lukutempaukset, harrastusseurojen osallistaminen ja esimerkiksi käytettyjen kirjojen lahjoittaminen eteenpäin koetaan mahdollisina lukemisen edistämisen reitteinä.

KYSYMYS: Millä tavalla sinua voisi auttaa lukemisen edistämässä ja lukutaitotyössä?

Vastausten johtavaksi teemaksi kohoaa kodin, kirjaston ja koulun välinen yhteistyö. Suunnitelmallinen, jatkuva ja helposti saavutettava yhteistyö on koko ekosysteemin perusta.

Moni nostaa esiin, että konkreettiset kirjastovierailut ja kirjavinkkaukset ovat kaikkein vaikuttavimpia tapoja tukea lukutaitoa – erityisesti silloin, kun ne ovat säännöllisiä ja osa arkea. Huomioissa toistuu myös kirjastoautojen suosio ja samaan aikaan kirjastoautojen vähenemisestä aiheutuneet, paikoin lyhyet pysäkkiajat. Syrjäisemmällä seuduilla pitkät välimatkat vaikeuttavat materiaalien saavutettavuutta. Osa vastaajista kaipaa kirjaston vahvempaa läsnäoloa kouluilla ja päiväkodeissa sekä kirjastopalvelujen joustavuutta.

Yksi vahvimista näkökulmista liittyy arvopohjaan ja johdon sitoutumiseen. Vastanneet muistuttavat, että lukutaitotyö ei voi olla satunnaisten tapahtumien varassa, vaan sen tulee näkyä kaikilla tasoilla – strategiassa, toimintasuunnitelmissa ja resursoinnissa. Tähän sisältyy myös teknisen tuen kasvava tarve: osa henkilöstöstä tarvitsee nykyaikaisemmat, tehokkaammat välineet esimerkiksi digisisältöjä ja etävinkkauksia varten.

Vinkkaa lapselle kirjaa lukemalla
hänelle ote kirjan alusta ääneen.
Valitse tarvittaessa toinen kirja. Toista.

Vielä!

Materiaalien ajantasaisuus ja riittävyys vaikuttavat suoraan lasten ja nuorten motivaatioon. Suppea, vanha tai yksipuolinen kirjakokoelma ei palvele tarkoitusta ja erityisesti moni- ja selkokielen materiaalin rooli nähdään kriittisenä. Lisäksi lukutaitotyön ammattilaiset toivovat apua ja neuvoja esimerkiksi uutuuksien esittelyyn ja luokkakirjojen valintaan.

Eryteisesti varhaiskasvatuksessa painottuu ajatus, että lukemisen ilo herää pienistä hetkistä ja oivalluksista: kavereiden nimien tunnistamisesta, tarinoiden kuvista ja niiden ääreen pysähtymisistä. Tärkeinä lukukumppaneina mainitaan isompien oppilaiden rooli pienempien kummeina sekä lukumummojen ja -pappojen merkitys. Kirjastopalvelujen laajat aukioloajat mahdollistavat sen, että eri rytmeissä elävät perheet tavoittavat palvelut.

Vastausaineistosta välittyy toive, että kirjastopalvelut näkyisivät kaupungissa rohkeasti, läsnäollen siellä missä ihmiset jo ovat. Tämä ei koske pelkästään markkinointia. Yhteistyön, materiaalien ja arjen kohtaamisten tulee olla samaa kokonaisuutta, ei erillisiä saarekkeita. Lukeminen vahvistuu silloin, kun lukemisen tilat, ihmiset ja palvelut ovat lähellä, kirjat monipuolisia ja kun lukemisen ympärille syntyy yhteisiä, lämpimiä kokemuksia.

Lukutaitotyö tarvitsee näkyvyyttä, jatkuvuutta ja tahtoa koko kaupungin tasolla.

Tiesitkö, että Lukukeskus ry. ylläpitää informatiivista ja monikielistä, ohjeita ja toimintavinkkejä sisältävää luelapselle.fi -verkkosivua? Tai tunnetko Lastenkirja-instituutin ajankohtaiset lasten- ja nuorten kirjat esittelevän Lukemo -palvelun?

KYSYMYS: Mistä lukutaidon tai lukemisen teemasta kaipaisit täydennyskoulutusta?

Jyväskyläläiset lukutaitotyön ammattilaiset kaipaavat käytännöllisiä, tarve- lähtöisiä, lukemaan motivoitumisen keinoja. Miten herättää innostus? Miten löytää se sopiva kirja? Millä tavoin lukeminen näyttäytyy mielekkäänä? Tai, miten auttaa heitä, joille tekstin ymmärtäminen tai tuottaminen on erityisen vaikeaa?

Paikalliset lukutaitotyön ammattilaiset nostavat esiin monikielisyyteen, S2-oppilaiden lukutaitoon ja monilukutaitoon liittyvät koulutustarpeet. Tarvi- taan ruohonjuuritason vinkkejä, toimintaideoita arjen työhön ja käytännön keinoja auttaa lukijoita, jotka tarvitsevat erityistä tukea. Lisäksi toivotaan tietoa ajankohtaisista kirjauutuuksista ja selkokirjallisuudesta.

Myös fyysisten kokoontumisten merkitys eli yhteisen jakamisen tilaisuudet mainitaan.

KYSYMYS: Miten sinä innostat lukemaan työssäsi?

Lukemaan innostaminen on rutiini, joka on näkyvä ja jatkuva osa arkea. Useissa vastauksissa korostuu säännöllisyys: lukeminen tapahtuu joka päivä, ei vain silloin tällöin. Huomioitavaa on se, ettei vapaa, paineeton lukeminen väistyisi arjesta muiden ”hoidettavien asioiden” synnyttämän aikataulupaineen vuoksi.

Esimerkiksi perusopetuksen ympäristöissä lukemista nostetaan esiin niin päivittäisen ääneen lukemisen, rauhallisten lukuhetkien kuin oppilaiden omien vinkkausten kautta. Osa henkilöstöstä innostaa lukemaan omalla esimerkillään, toiset luomalla viihtyisiä lukunurkkauksia tai yhteisiä luku- tuokioita, joihin osallistuu kerralla suurempi joukko kuin normaaliarjen rutiineihin.

Monikielisen kirjaston kokoelma sisältää aineistoa 80 eri kielellä. Monikielisen kirjaston koti sijaitsee Helsingin Pasilassa, mutta kokoelma on avoin. Tavoitat Monikielisen kirjaston palvelut ja aineistot lähikirjastosi avulla.

Viikoittaiset kirjastovuorot, kirjastoautokäynnit ja kirjavinkkaukset ovat tärkeä osa lukemisen kulttuuria. Moni vastaaja rakentaa myös pientä juhlaa lukemisen ympärille. Lukudiplomit, kirjajuhlat tai koko luokan lukemisen edistymisen merkkipaalut tuovat yhteistä iloa.

Maailman lyhyin nauhoitettu musiikkiesitys on yhtye Napalm Deathin You Suffer. Kappaleen kesto on 1.316 sekuntia. Vastaavasti pitkäkestoisin on vuonna 2001 alkanut John Cagen ORGAN² / ASLSP. Mekaaninen urkuteos soi – partituurimerkinnällä, niin hitaasti kuin mahdollista – parhaillaan St. Burchardin kirkossa Saksassa. Teoksen arvioidaan kestävän vuoteen 2640 saakka.

Useista vastauksista erottuu kaksi rinnakkaista innostamisen tapaa:

1. Säännöllisyyden ja näkyvyyden keinot

- arjen lukurutiinit ja päivittäinen ääneen lukeminen
- kirjat aina esillä; pulpettikirjat, kirjapöydät ja pienet lukunurkat
- yhteiset koulun tempaukset, teemapäivät, lukumaratonit

2. Yhteisöllisyyden ja kohtaamisen keinot

- oppilaiden omat kirjavinkkaukset ja pienryhmäkeskustelut
- isommat oppilaat lukevat ääneen pienemmille
- rinnakkaisluokkien tai koulun yhteiset lukuhetket, joissa jaetaan lukemisen kokemuksia

Kyselyyn vastanneet korostavat myös sitä, kuinka kiinnostus kasvaa, kun löytää oikean kirjan – ja siihen auttaa innostunut aikuinen, joka tuntee lapsen. Lukeminen on parhaimmillaan silloin, kun se on henkilökohtainen että jaettu kokemus. Yhtä aikaa painotetaan, että lukemisen ei

tarvitse olla speaktaakkeli, vaan riittää, että sille annetaan aikaa, tilaa ja arvostusta.

Lisäksi aineistosta välittyy erityisen vahva viesti: kun perheet, koulu ja kirjasto tekevät yhteistyötä ja lukemista tuetaan monella pienellä ja arkisella tavalla syntyy kantava, lukemista edistävä kulttuuri.

Toteutimme aamunavausten jatkokertomuksen fyysisenä äänikirjana. Oppilaat saivat varata vuoron, lukea Matilda-kirjaa oppilas kerrallaan ja luenta välittyi keskusradion kautta kaikkiin koulun tiloihin. Syksyn 2025 aikana kävi niin, että ulkokaiuttimen läheisyydestä tavattiin oppilaan vanhempi, joka oli tullut Aapistien pihaan kuullakseen lapsen kauan odottaman lukuvuoron.”

rehtori Marja Hänninen-Helin, Keljonkankaan yhtenäiskoulu

IV LUKUTAITO JA LUKUTAITOTYÖ JYVÄSKYLÄSSÄ NYT

IV.1 Miten lukutaitoa arvioidaan?

Aikuiset

Kansainvälisten PIAAC-mittausten¹³ perusteella suomalaisten aikuisten keskimääräinen lukutaito on parantunut. Vuoden 2024 PIAAC-tuloksissa suomalaisten aikuisten lukutaidon pistemäärien keskiarvo oli 296, joka oli merkittävästi OECD-maiden keskiarvoa korkeampi ja osallistujamaiden paras tulos. Verrattuna vuoden 2012 tutkimukseen, suomalaisten aikuisten lukutaito oli kohentunut 15 pistettä.

Suomalaisista aikuisista noin 35 % ylsi lukutaidon korkeimmille tasoille (tasot 4–5). Samaan aikaan heikkoa lukutaitoa (alle taso 2) esiintyy kuitenkin 12 % aikuisista, mikä toisaalta tarkoitti yhtä OECD-maiden alhaisimmista heikon lukutaidon suhteellisista osuuksista. Myönteisten PIAAC-löydosten kanssa ristiriitaista ja mielenkiintoista on se, että Sivistysbarometrin¹⁴ mukaan 66 % suomalaisista on huolestunut lukutaidon ja luetun ymmärtä-

¹³ Valtioneuvoston kanslia (2024). PIAAC II: Toisen Kansainvälisen aikuisten taitotutkimuksen ensituloksia. Valtioneuvoston julkaisu 2024:61. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

¹⁴ Väyrynen, T., Manninen, A. & Pitkänen, V. (2024). Sivistysbarometri 2024. Vapaa Sivistystyö ry & E2 Tutkimus.

misen taitomme rapautumisesta. Kirjoitustaidon arvioi heikenneen 53 % ja medialukutaidon 42% vastanneista.

Tiesitkö, että omaa äidinkieltä opetetaan Jyväskylässä 31 eri kielellä?

Huomionarvoista on se, että kyselytutkimukset – vaikkapa yksilön kokemus hänen kyvystään selviytyä arjen teksteistä – ja niiden vastauksiin pohjautuvat yhteenvedot ovat ns. laadullisia aineistoja. Arvio aikuisen omasta lukutaidosta on luonteeltaan, asettelultaan tai jo muotoilultaan leimaava, asenteellinen tai vähintään sensitiivinen kysymys.

Aikuisten lukutaitotutkimuksissa havaitaan, että lukutaito on vahvasti yhteyksissä ikään ja koulutustasoon¹⁵. Lukutaidoiltaan heikoimpien merkittävimmät osuudet sijoittuivat PIAAC-mittauksissa 16-19 -vuotiaiden, ikään-tyneiden (60-65 -vuotiaat) ja maahan muuttaneiden ryhmiin. Molemmat edellä mainitut seikat ovat sellaisia, joiden painoarvo täytyy tunnustaa sekä

¹⁵ Mannonen, H., ym. (2024). PIAAC 2 – Toisen Kansainvälisen aikuisten taitotutkimuksen ensituloksia (grafiikka- ja tilastokooste). Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry.

alueellisesti että tunnistaa paikallisesti.

Erityisesti jyvaskyläläisten täysi-ikäisten lukutaitoa kuvaavaa, yleistettävää tai kattavaa tutkimusdataa ei ole tällä hetkellä saatavilla.

**"Pieniä, mustia, käsittämättömiä hämähäkkejä.
Vieri vieressä valkoisella paperilla.
Melkein kolmekymmentä erilaista,
mahdotonta!"**

kirjailija Juha Hurme suomen kielestä

Lapset ja nuoret Jyväskylässä

Jyväskylän kaupungissa lasten lukivalmiuksia, luku- ja kirjoitustaitoa sekä matemaattista osaamista arvioidaan seuraavien työkalujen avulla:

- esiopetus ja perusopetus 1. - 2. lk; LukiMat
- perusopetus 1. - 6. lk; ALLU
- perusopetus 3. - 6. lk; MAKEKO
- perusopetus 3. ja 7. lk; Lukuseula
- ammatillinen koulutus ja lukio-opinnot; Digilukiseula

ALLU-testit osoittavat, että Jyväskylän perusopetuksen oppilaiden lukutaito on tietyin osin heikentynyt kolmen edeltävän lukuvuoden (2022-2025) aikana. Merkittävimmät muutokset näkyvät 4. ja 5. luokkalaisissa, joissa molemmissa kolmeen alimpaan tasoryhmään (tasoryhmät 1-3) sijoittuvien osuus on kasvanut 6 prosenttiyksikköä. Samalla tavalla myös 2. luokkalaisten heikoimmin lukevien osuus on lisääntynyt 4 prosenttiyksikköä. Vastaavasti sujuvimpien lukijoiden (tasoryhmä 7-9) suhteellinen osuus 3. luokkalaisissa on pienentynyt 5 prosenttiyksiköllä.

Vuonna 2024 Lukuseulassa (n = 1140) 29 prosenttia 3. luokan oppilaista sijoittui lukutaidoltaan kaikkien vastanneiden jakaumalla alimpaan 20 prosenttiin. Matemaattisissa taidoissa jakauman alimpaan viidennekseen sijoittui 3. luokkalaisista peräti 33 prosenttia.

"Luemme päivittäin. Sopivat runot ja riimisanojen arvaus toimivat välipaloina. Sanaleikit avaavat keskusteluja. Luokassamme on eri tapoja lisätä lukuintoa: lukutunnit, samassa rytmissä luettava luokkakirja ja lukutoukka-Tuukka kasvaa seinällä! Ääneen lukeminen tai arvaa miten tarina jatkuu -ennakoinnit. Lukuteatteri on juuri alkanut. You name it!"

Johanna Knoll, Kypärämäen koulu

Vastaavasti 7. luokkalaisten (n = 685) tekstin ymmärtämisessä 25 prosenttia vastanneista sijoittui jakauman alimpaan 20 prosenttiin.

Jyväskylässä käytetty arviointijärjestelmien yhdistelmä (LukiMat – ALLU – MAKEKO – Lukuseula – Digilukiseula) muodostaa kattavan jatkumon ja tarjoaa luotettavan perustan lukutaidon arviointiin ja tuen tarpeen tunnistamiseen. Perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa 15 vuotta täyttäneiden seulontaan voidaan tarvittaessa käyttää Digilukiseulaa, myös aikuisille kaupunkilaisille.

”Pöydälläni lojuu pari kirjaa, joita en ole lukenut. Nousen sängyltä ja nappaan toisen kirjoista. Katto ropisee yläpuolellani. Ikkunassa tulvii vain vähän valoa. Muutama välähdys välähtää silloin tällöin.”

kirjoittajaryhmä Must(e)
Jyväskylän kansalaisopiston sanataidekoulu

Kirjastopalvelujen tilastoja

Jyväskylän kaupungin kirjastopalvelut tilastoivat vuotuisia lainausmääriä. Luvut kertovat yhtenäisestä, muutaman vuoden jatkuneesta kasvusta. Vuonna 2022 lainauksia tehtiin lähes 2,6 miljoonaa, kun vuonna 2025 lainausten määrät lähestyivät jo 2,8 miljoonaa. Kun Jyväskylän kirjastopalve-

luiden kävijämäärät ja kirjaston verkkokäyttö ovat samaan aikaan kasvaneet, tukee tämä johtopäätöstä siitä, että myös aktiivisten lainaajien määrä on Jyväskylässä lisääntynyt.

Kirjallisuuden liikkuminen on myönteinen signaali lukemisen edistymisestä ja on mahdollista ajatella, että sitä kautta, välillisesti tai myöhemmin se edesauttaa kaupunkilaisten lukutaidon kehittymistä.

Valtakunnallisella tasolla, eli kaikista suomalaisista lainaajia (vähintään yksi lainaustapahtuma per vuosi) on noin 40% väestöstä.

Lukemisen hyödyt ovat lukemattomat.

trad.

IV.II Käynnissä oleva, tämänhetkinen toiminta

Kirjastopalvelut

Kirjastolain mukaan Yleisen kirjaston tehtävänä on: 1) tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin; 2) ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa; 3) edistää lukemista ja kirjallisuutta; 4) tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon; 5) tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan; ja 6) edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Jyväskylän kaupunginkirjasto tarjoaa monipuolisia palveluja kaikenikäisille kaupunkilaisille. Kirjastossa on laaja kokoelma kirjoja, e-aineistoja ja äänikirjoja, jotka tukevat sekä vapaa-ajan lukemista että oppimista. Kirjasto järjestää lukupiirejä, kirjavinkkauksia ja tapahtumia lapsille, nuorille, aikuisille ja ikääntyneille edistämällä lukemisen iloa ja yhteisöllisyyttä.

Jyväskylän kaupunginkirjasto on osa Keski-Suomen laajuista Keski-kirjastoverkkoa. Yhteistyössä Keski-Suomen hyvinvointialueen kanssa Keski-kirjastot tarjoaa Lukuresepti-palvelua. Lukureseptillä neuvolaikäisille lapsille ja heidän perheilleen 'määrätään lukulääkkeitä' eli ikätasolle sopivaa luettavaa. Perheet käyvät kirjastoissa vapaa-ajalla hakemassa kotiin luettavaa ja kirjaston lapsiperheille suunnatuissa tapahtumissa. Perheet viettävät pitkiäkin aikoja kirjastossa, maksuttomassa kulttuuripalvelussa. Kirjastoissa käy varhaiskasvatuksen ryhmiä satutuokioissa, lastenkulttuuritapahtumissa ja lainaamassa kirjoja ryhmiin.

**"Niit ei kiinnosta ketä mä tunnen
Vaa et mitä tekee"**

Aaro630, JKL Citylife (feat. Lauri Haav)

Kirjastotarjotin tukee koulujen ja opettajien työtä tarjoamalla ohjattuja ryhmäkäyntejä, kirjavinkkausta, pelejä ja tehtäviä. Kirjastotarjottimen materiaalit innostavat lukemaan, tukevat kriittistä tiedonhallintaa ja kehittävät tiedonhaku- ja monilukutaitoa. Perusopetuksen neljäsluokkalaisille järjestetään kaupungin kulttuuriopetussuunnitelman mukainen kirjavinkkaus

koulun omassa lähikirjastossa. Kulttuuriopetussuunnitelmaan sisältyy myös kaikkien kaupungin kahdeksaluokkalaisten vierailu Jyväskylän pääkirjastossa. Käynnin aikana oppilaat tutustuvat keskustan kirjastoon ja sen monipuolisiin aineistoihin toiminnallisen kirjastosuunnistuksen avulla.

"Yhdessä 3. luokan oppilaiden kanssa olemme rakentaneet luokkaamme luokkakirjaston. Iso säkkituoli, pieni kirjahylly, vaihtuva valikoima kirjoja, pari vilttiä sekä näkösuojan ja lukurauhan antava sermi. Kirjastoon mahtuu kerralla kaksi oppilasta. Luokkakirjasto on erittäin suosittu, jopa meidän luokan PARAS PAIKKA!"

Satu Hietala, Huhtasuon yhtenäiskoulu

Kirjasto on tiivistänyt yhteistyötä toisen asteen kanssa. Yhdessä lukion ja ammatillisten opettajien kanssa kirjasto on suunnitellut ja toteuttanut Kirjastoradan, joka on suunnattu toisella asteella aloittaneille opiskelijoille. Radan tarkoituksena on tutustuttaa opiskelijat pääkirjaston tiloihin, palveluihin ja ennen kaikkea avata polkuja kirjaston kokoelman käyttöön: mistä ja miten voi löytää mielenkiintoista ja hyödyllistä lainattavaa. Rata tehdään omalla mobiililaitteella opettajan johdolla. Rata on myös kaikkien kirjaston asiakkaiden käytössä. Toisen asteen 2. ja 3. vuoden opiskelijoille kirjasto tarjoaa vinkkauksia ja tiedonhaku- etukäteen sovitusta teemasta. Jokaiseen vierailuun sisältyy lyhyt kertaus verkkokirjaston käytöstä ja kirjaston palveluista, joilla tuetaan nuoren omatoimista kirjastoasiointia.

Kirjaston palveluissa on runsaasti tarjontaa myös aikuisille. Kirjailija-vierailujen ohella useissa kirjastoissa on valittavana lukupiirejä, kirjailtoja ja Novellikoukku-lukutapahtumia. Varattavien kirjastovierailujen lisäksi kirjaston palveluita esitellään toivottaessa jalkautuen. Suomen kieltä opiskelevien ryhmät vierailevat aktiivisesti kirjastossa ja tarjolla on myös selkolukupiiri, jossa keskustellaan kirjoista ja uutisista helpolla suomen kielellä.

Kirjaston laajan kauno- ja tietokirjallisuuskokoelman lisäksi valikoimiin kuuluvat selkokieliset ja helppolukuiset aineistot erityistä tukea tarvitseville ja suomea opiskeleville. Lisäksi kirjastossa tarjotaan digitukea, järjestetään digiopastusta ja koulutuksia, jotka vahvistavat kaupunkilaisten medialukutaitoa ja digitaalisten palvelujen osaamista. Kirjasto tarjoaa tietokoneita asiakaskäyttöön. Kirjastolaiset auttavat laitteiden peruskäytössä osana asiakaspalvelua. Asiakkaiden omien laitteiden ongelmien kanssa ja sähköisen asioinnin tukena kirjasto tekee yhteistyötä vapaaehtoisten digineuvojien (Ikääntyvien yliopisto) ja opiskelijoiden (Gradia) kanssa.

“HE SANOVAT TOISILLEEN: Yritetään uudestaan.”

Mariia Niskavaara: Ester, teurastaja

Kirjastoammattilaiset toimivat lukutaitotyön asiantuntijoina ja ohjaajina, tukien elinikäistä oppimista ja kaupunkilaisten toimijuutta. Jyväskylän kirjastopalvelut edistää tasa-arvoa ja kulttuurista osallisuutta tarjoamalla kaikille mahdollisuuden kehittää lukutaitoaan ja löytää lukemisen iloa. Vahva, joustava monilukutaito tukee jyväskyläläisten osallisuutta, aktiivista

kansalaisuutta ja kriittistä ajattelua. Lukutaito kehittyy läpi koko elämän, ja kirjastopalvelut ovat rinnalla koko matkan ajan.

Äänikirja on hyvä apulainen! Mutta toisin kuin ihminen, joka lukee toiselle ihmiselle äänikirja ei istu samalla viltillä. Ei keskustele, auta ymmärtämään, lohduta tai naura kanssasi.

Keski-Suomen hyvinvointialue

Keski-Suomen hyvinvointialueen (HYVAKS) neuvolapalveluissa lukivalmiustaitojen tukeminen kohdentuu erityisesti esikouluikäisiin, eli 5-6-vuotiaiden lasten perheisiin. Varhaisen tuen materiaali sisältää ohjeita ja harjoituksia (kirjainten ja äänne-kirjain -vastaavuuksien tunnistaminen, tavutus, nimeämissujuvuus). Tuen tarkoituksena on vahvistaa vanhemman ja lapsen kielellistä vuorovaikutusta. Materiaalissa korostetaan, että lapsen ei vielä tarvitse osata lukea, mutta lukemisen ja kirjoittamisen pohjataidot ovat koulun aloituksessa keskeisiä. Lukivalmiustaidot huomioidaan osana oppimisen varhaista tukea ja tarpeen vaatiessa puheterapiana.

Vanhempia kannustetaan käyttämään rikasta kieltä sekä leikkimään ja lukemaan lasten kanssa. Neuvolasuunnitelma korostaa neuvolan ja varhaiskasvatuksen välistä tiivistä yhteistyötä, jossa terveydenhoitajat työskentelevät raskausajasta aina kouluikään asti ja pohtivat lapsen kehitystä kokonaisvaltaisesti.

Neuvolapalvelut tarjoaa yhteistyössä Opetushallituksen ja kirjastojen kanssa Lukulahja lapselle -ohjelman lahjan. Lukulahja lapselle -paketti sisältää hyödyllistä tietoa lukemisesta ja kirjalahjan. Lisäksi yhteistyössä Keski-kirjastojen kanssa neuvolapalvelut tarjoaa Lukuresepti-palvelua. Lukureseptillä neuvolaikäisille lapsille ja heidän perheilleen 'määrätään luku-lääkkeitä' eli ikätasolle sopivaa luettavaa.

Varhaiskasvatus ja esiopetus

Jyväskylän kaupungissa varhaiskasvatuspalvelut ja esiopetus rakentuvat valtakunnallisten asiakirjojen pohjalle, joita paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja esiopetussuunnitelma tarkentavat yksiköiden toimintaympäristöihin erilaisin painotuksin.

Toiminnan ytimessä ovat lapsen hyvinvointi, osallisuus ja oppimisen ilo. Kasvatus, huolenpito ja opetus muodostavat kokonaisuuden, jossa leikki, vuorovaikutus ja monipuoliset oppimisympäristöt kannattelevat pedagogisia ratkaisuja. Yhdessä huoltajien kanssa lapselle laaditaan yksilöllinen suunnitelma, jonka tavoitteet ohjaavat toiminnan toteutusta ja arviointia. Oppimisisältöjä integroidaan luontevasti arjen tilanteisiin: kielellinen tietoisuus, monilukutaito, matematiikka, taide-, kulttuuri- ja ympäristökasvatus sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen etenevät suunnitelmallisesti.

Lukivalmiuksia vahvistetaan leikinomaisesti (äänteet, sanavarasto, taito kertoa, kuvien ja tekstien tulkinta). Esiopetus syventää taitoja kohti oppimaan oppimista, työskentely- ja yhteistyötaitoja sekä sujuvaa nivelvaihetta kouluun. Kieli- ja kulttuuritietoinen pedagogiikka huomioi monikielisyyden,

kodin eri kielet ja suomi toisena kielenä -tuki nivoutuu arkeen. Yhteistyö kirjasto-, kulttuuri- ja liikuntapalvelujen kanssa rikastaa lasten ilmaisu- ja lukukulttuuria. Varhaiskasvatus ja esiopetus toimii osana elinikäisen oppimisen vankkaa perustaa.

Perusopetus

Jyväskylän perusopetuksessa (vuosiluokat 1–9) lukemisen ja kirjoittamisen opetus etenevät rinnakkain Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (POPS 2014) mukaisesti.

Vuosiluokat 1-2

Varhaisina kouluvuosina tavoitteena on rakentaa sujuva ja yksilöllinen lukutaito, jossa lukeminen on väline ymmärtää – unohtamatta kielen elämyksellisyyttä. Samalla vahvistetaan kirjoittamisen perusvalmiuksia, kuten sanojen ja lyhyiden lauseiden tuottamista. Päivittäiset luku- ja kirjoitusrutiinit kartuttavat sanavarastoa, laajentavat kielellistä tietoisuutta ja auttavat lasta ottamaan ensiaskeleita oman tekstin jäsentämisessä.

Vuosiluokat 3-6

Vuosiluokilla 3–6 lukeminen syvenee kohti tietoista lukustrategioiden käyttöä, kuten ennakkointia, kysymysten esittämistä, tiivistämistä, arviointia ja oman lukuprosessin seuranta. Oppilaat tutustuvat monipuolisiin tekstilajeihin ja harjoittelevat tiedonhankintaa yli oppiainerajojen. Kirjoittaminen kehittyy kohti suunnitelmallista tekstin tuottamista: harjoitellaan tekstin

jäsentelyä, oman äänen vahvistamista, eri tekstilajien rakenteita ja kirjoitetun kielen sääntöjä.

”Tykkäätkö sinä jostakin tuolla puhelimesta enemmän kuin minusta? minä kysyin, mutta Iso ei edes kuullut.”

Ninka Reittu: Sinä olet superrakas

Vuosiluokat 7-9

Vuosiluokilla 7-9 painotetaan analyttistä lukemista ja medialukutaitoa. Oppilaat harjoittelevat argumentatiivisten tekstien käsittelyä sekä aineistoja ja välineitä yhdistävää tuottamista. Tavoitteena on tutustua yhä laajempaan fiktiiviseen aineistoon ja eri intressejä sisältäviin, vaativiin tekstimaailmisiin sekä lähdekritiikkiin. Kirjoitustaito syvenee kohti perustelevaa ja vaikuttavaa ilmaisua. Oppilaat tuottavat analyyseja, mielipidetekstejä, tutkielmia ja monikanavaisia kokonaisuuksia. Nuoret oppivat lukemaan omia ja muiden tekstejä kriittisesti sekä ymmärtävät oman tuottamisen keskeisen roolin osana monilukutaitoa.

Lukemisen ja kirjoittamisen edistäminen

Yhteiset lukukampanjat, lukupiirit, kirjailijavierailut ja kirjastoyhteistyö – esimerkiksi Kirjastotarjotin-palvelu ja tiedonhakupajat – lisäävät lukemisen iloa ja vahvistavat arjen rutiinien merkitystä. Tekstityöpajat, yhteisölliset kirjoitusprojektit, draaman ja luovan ilmaisun tehtävät sekä oppilaiden tekstien julkaisut koulun omilla media-alustoilla nostavat itse tuotetun kielen yhteisöön vaikuttavalle tasolle.

Kieli- ja kulttuuritietoinen pedagogiikka

Suomi toisena kielenä (S2) -oppijoille tarjotaan selkokieliä ja helppolukuisia aineistoja. Opetuksessa painotetaan sanaston ja käsitteiden opetusta sekä oman äidinkielen arvostamista kielen oppimisen tukena.

Arviointi

Perusopetuksen oppilaiden lukutaitoa arvioidaan 3. ja 7. luokkien kaupunkitasoisella Lukuseula-testillä. Testimateriaalin indikaattoreina toimivat tavutustaito, sanantunnistus, lukusujuvuus, lukemisen tarkkuus, sanavarasto ja tekstin ymmärtäminen. Arjessa tekstin tuottamista arvioidaan kriteerein, joissa huomioidaan tekstin sisältö, rakenne, ilmaisun selkeys sekä kirjoitetun kielen säännöt ja käytännöt.

Oppilaille, joilla on merkittäviä haasteita lukemisessa ja kirjoittamisessa (esim. lukivaikeus, kielelliset erityisvaikeudet, oppimisvaikeudet, tarkkaavuuden haasteet, S2-tausta) tavoitteet suunnitellaan yksilöllisesti oppilaan kielellisiä taitoja vastaaviksi. Painopiste on tuetussa, usein kuvallisessa kommunikoinnissa ja arjen tekstien hallinnassa. Lukivaikeudet pyritään tunnistamaan varhain, tuki käynnistämään viivyttämättä ja oppilaan etenemistä arvioidaan jatkuvasti. Lukupäiväkirjat, itse- ja vertaisarviointi sekä selkeä palaute tekevät edistymisen näkyväksi.

Digitaalinen tuki

Lukemisen tukena käytetään e-kirjoja, äänikirjoja, saavutettavia lukualustoja ja sanaselitysokaluja, jotka auttavat siirtämään opittuja strategioita arjen

toimintaan. Kirjoittamista tuetaan digitaalisilla työkaluilla, kuten puheentunnistuksella, yhteiskirjoittamisen alustoilla ja tekstin muokkaamista helpottavilla sovelluksilla.

Kodin ja koulun yhteistyö

Huoltajille tarjotaan selkeät ohjeet ja lukuvinkit. Kodin, kirjastopalveluiden ja koulujen välinen kumppanuus ohjaa asenteita, vahvistaa aikuisten antaman tuen vaikuttavuutta ja edistää päivittäisten luku- ja kirjoitusrutiinien merkittävyyttä.

"Jalkapallojoukkue JJK 2017 pyytää junioreitaan ottamaan pelimatkoille mukaan lukemista. Ajatus tuli siitä, että halusimme keksiä tekemistä bussiin. Jos ei skipata kouluhommia, niin vanhemmatkin arvostavat ja koulunkäynti sujuvoituu. Yhdessä tätä on mietitty! Meillä on hyvä ryhmä vanhempia taustalla mukana."

valmentaja Taneli Piirala, JJK 2017

Nuorisopalvelut

Jyväskylän kaupungin nuorisopalvelut muodostavat laajan ja moniulotteisen kokonaisuuden, jossa työskentelee mm. nuorisonohjaajia, työvalmentajia, erityisnuorisotyöntekijöitä sekä etsivän nuorisotyöntekijöitä. Nuorisopalvelut toimii useissa eri toimipisteissä ja toteuttaa myös liikkuvaa ja jalkautuvaa nuorisotyötä. Nuorisolain mukaisesti palveluiden kohderyhmänä ovat alle 29-vuotiaat.

Lukutaito ja lukemisen edistäminen ovat nuorisopalveluissa sidoksissa laajempaan tehtävään: nuorten elämänhallinnan, kriittisen ajattelun ja osallisuuden vahvistamiseen. Nuorisotyön peruseriaate on keskustella siitä aiheesta, jonka nuori itse ottaa esiin. Suhde perustuu luottamukseen, herkkyyteen kuulla ja kykyyn edetä rauhallisesti yhteiseen suuntaan. Nuorisopalvelut rakentavat ja ylläpitävät lukutaitoa sen laajassa merkityksessä: joustavana kykynä tulla toimeen toisten ihmisten kanssa.

Jatkuvasti muuttuvat viestintävälineet saavat aikaan sen, että nuorisopalveluiden työntekijät ovat säännöllisesti tilanteessa, joissa nuoret opettavat heitä: digitaalinen kulttuuri, tekoäly, symbolit, pelit, meemit eivät pysähdy. Kommunikaation vastavuoroisuus tekee nuorisotyöstä alustan nuorten toimijuuden luonnolliselle kehittymiselle. Taitavat työntekijät toimivat sanoittajina silloin, kun nuorella ei vielä ole ilmaisuja tunteilleen tai kokemuksilleen.

**”Malinformaatio on oikeaa tietoa,
jonka levittämällä on tarkoitus
vahingoittaa henkilöä, ihmisryhmää,
organisaatiota tai valtiota.”**

Kyberturvallisuuden osaamisen perusteita, Opetushallitus

Nuorisopalvelut tekevät aktiivista yhteistyötä kirjastopalvelujen kanssa, erityisesti niillä alueilla, joilla nuorisotila ja kirjasto sijaitsevat fyysisesti lähekkäin. Lukemista ja lukutaitoa tuetaan yksilöllisesti – ei ainoastaan fyysisten kirjojen kautta, vaan laajasti nuorten oman mediakulttuurin, harrastusten, pelien, podcastien ja verkkotekstien kautta.

Jyväskylän nuorisopalvelut koordinoivat myös Jyväskylän nuorisovaltuustoa, joka koostuu 13–20 -vuotiaista kaupunkilaisista. Nuorisovaltuustolta pyydetään säännöllisesti lausuntoja kaupungin palveluihin, suunnitelmiin ja tulevaisuuden linjauksiin. Nuorisovaltuusto tuottaa tekstiä, tulkitsee tietoa ja tekee vaikuttajaviestintää tavalla, joka kehittää monilukutaitoa sekä valmistaa kohti jatko-opintoja, työelämää ja kansalaistoiminnan vaatimuksia.

Toinen aste (Koulutuskuntayhtymä Gradia)

Jyväskylän Gradian ammatillisessa koulutuksessa ja lukioissa keskeistä on monilukutaidon vahvistaminen. Opiskelijoita ohjataan tulkitsemaan, tuottamaan erilaisia digitaalisia ja työlämälähtöisiä tekstejä sekä toimimaan

muuttuvassa viestintäympäristössä, jossa ohjeet, raportointi, asiakasviestintä ja alakohtainen tieto välittyvät pääosin sähköisissä kanavissa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoille tämä merkitsee esimerkiksi työpaikalla tapahtuvan oppimisen dokumentointia, turvallisuusohjeiden ymmärtämistä, asiakaspalautteiden käsittelyä ja oman alan ammattikielen hallintaa jo opintojen aikana.

Lukiokoulutuksessa korostuvat opiskelijoiden kielitaidon, vuorovaikutusosaamisen sekä monilukutaidon kehittäminen. Tavoitteena on syventää opiskelijan kiinnostusta kieleen, kirjallisuuteen ja kulttuuriin sekä lisätä tietoisuutta opiskelijan omista taidoista viestijänä sekä kielenkäyttäjänä. Monilukutaidon kehittyminen tukee myös kielitietoisuuden rakentumista sekä kulttuurista yleissivistystä ja oppimistaitoja kaikissa oppiaineissa.

Tiesitkö, että 17-vuotias jyväskyläläinen toisen asteen opiskelija on lukenut karttoja yli kymmenen vuoden ajan käytännössä jokaisena päivänä? Hän on opetellut niille tyypillisiä merkintöjä, piirtänyt karttoja itse ja suunnitellut kartoille omia suunnistusratojaan. Tällä hetkellä hän suunnistaa nuorten maajoukkueessa, yhdessä kahden muun jyväskyläläisnuoren kanssa.

Kirjastopalvelut ovat toisen asteen tärkeä kumppani. Kirjastot tarjoavat tukea tiedonhankintaan, kriittiseen lukemiseen ja medialukutaitoon sekä järjestävät kampanjoita, jotka madaltavat kynnystä tarttua lukemiseen.

Toisen asteen opiskelijat, jotka pohtivat jatko-opintoja voivat suorittaa Jyväskylän ammatti-korkeakoulun ja Jyväskylän yliopiston EduJyväskylä -yhteistyökursseja. Korkeakoulujen tekstikäytänteisiin perehtyminen vahvistaa opiskelijoiden alakohtaista lukutaitoa, lukiokoulutuksessa tarvittavia opiskelutaitoja, tieteellisten tekstien ymmärtämistä ja edesauttaa akateemisen kirjoittamisen alkuvaiheen taitoja.

Kielitietoinen pedagogiikka pyrkii varmistamaan, että kaikilla opiskelijoilla – myös monikielisillä ja oppimisen tuen tarvitsijoilla – olisi riittävät kirjalliset ja kielelliset taidot edetä opinnoissaan ja valmistautua seuraaviin haasteisiin.

Jyväskylän kansalaisopisto

Jyväskylän kansalaisopisto on vapaan sivistystyön oppilaitos, joka tarjoaa taiteen perusopetusta lapsille ja nuorille ja yleissivistävää opetusta aikuisille. Oppilaitoksen toimintaa ohjaa Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998). Laki ohjaa järjestämään ”elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta”. Se korostaa omaehtoista oppimista, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta.

Lukutaitotyö kansalaisopiston taiteen perusopetuksessa

Jyväskylän kansalaisopiston sanataidekoulu antaa taiteen perusopetusta sanataiteessa 0–18-vuotiaille. ”Taiteen perusopetus on tavoitteellista tasolta toiselle etenevää ensisijaisesti lapsille ja nuorille järjestettävää eri taiteenalojen opetusta, joka samalla antaa oppilaalle valmiuksia ilmaista itseään ja

asianomaisen taiteenalan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen.” (Laki taiteen perusopetuksesta 633/1998)

Sanataidekoulun opetuksessa korostuu elämyksellinen lukeminen ja omaääninen tarinankerronta. Lukutaitotyötä tehdään yhdessä lasten ja nuorten kanssa heidän aktiivista toimijuuttaan tukien. Alle kouluikäisten lasten perheryhmien opetuksessa korostuu perhelukemisen ja lukivalmiuksien tukeminen, varhaisiän tarinankerronta ja vuorovaikutus.

Sanataidekoulu tekee tiivistä yhteistyötä kansalaisopiston muun taiteen perusopetuksen, kirjastojen ja sanataiteen valtakunnallisten toimijoiden kanssa.

Tiesitkö, että kaikki Euroopasta tavatut ankeriaat ovat lähtöisin Sargassomereltä?

Lukutaitotyö kansalaisopiston yleissivistävässä opetuksessa

Kansalaisopiston suomi toisena kielenä -opetus tukee aikuisten lukutaitoa tarjoamalla opintoja, joissa kieli ja lukutaito kehittyvät yhdessä. Opetus huomioi erilaiset lähtötasot ja opettajat osaavat tukea lukemisen haasteissa.

Kansalaisopiston luku- ja kirjoitustaitokoulutus on aikuisille suunnattu kokonaisuus, jonka tavoitteena on auttaa henkilöitä, jotka eivät vielä osaa lukea

ja kirjoittaa latinalaisella kirjaimistolla tai joilla on heikko lukutaito ja suomen kielen osaaminen. Koulutus toimii omaehtoisena tai osana kotoutumissuunnitelmaa.

Kansalaisopiston kurssit, esimerkiksi kieli-, tietotekniikka-, kirjallisuus- tai käsi-työkurssit, tarjoavat tilaisuuksia kehittää lukemisen, kirjoittamisen, kieli-tietoisuuden ja monilukutaidon osaamista. Kansalaisopisto toimii näin elin-ikäisen oppimisen areenana, jossa osallistujat voivat jatkaa uuden oppimista, kokeilla erilaisia sisältöjä ja ylläpitää taitojaan.

”Tärkeintä on saada ihminen lähtemään ulos.”

Markku Suortamo, Ikääntyneiden neuvosto

Työllisyyspalvelut

Jyväskylän kaupunki tavoittelee sekä kotimaisten että kansainvälisten osaajien sitoutumista alueelle. Lukutaidon ja kielitaidon vahvistaminen on strategisesti tärkeää niin elinvoiman, yrityskehityksen kuin koulutuspolkujenkin näkökulmasta.

Jyväskylän kaupungin työllisyyspalvelut toimii haastavassa toimintaympäristössä, jossa on yhteensä noin 17000 asiakasta ja yli 11000 työtöntä työnhakijaa (tilanne 11/2025). Alueen työpaikkarakenne on kapea, josta aiheutuu rakenteellista työttömyyttä. Esimerkiksi korkeasti koulutettujen työnhakijoiden osuus

on poikkeuksellisen suuri. Joustava monilukutaito nousee keskeiseksi teemaksi sekä nuorten että aikuisten työnhakijoiden kohdalla. Nuoret tulevat työllisyyspalveluihin tilanteessa, jossa perustaidot – tekstin tulkinta, digitaalinen osaaminen, opiskelutaitojen hallinta – eivät aina ole riittäviä.

Lukutaidon edistäminen on työllisyyspalveluissa ennen kaikkea käytännöllistä, arjen tasolla tapahtuvaa työtä: alan ammattikieltä, yhteisten tekstien läpikäymistä, lomakkeiden avaamista, kykyä ymmärtää viranomaispäätöksiä, opiskelusuunnitelman laatimista, oikean tiedon etsimisen ja tulkitsemisen opettamista, ansioluettelon tai hakemuksen laadintaa sekä rohkaisua elinikäiseen oppimiseen. Kun asiakas saa tukea, hänen kykynsä toimia itsenäisesti ja vaikuttaa myönteisesti omaan tilanteeseensa lisääntyy.

Asiakastyön ytimen muodostavat työllisyyspalveluiden omavalmentajat, jotka kohtaavat työnhakijoita, joiden taustat ja valmiudet vaihtelevat suuresti: korkeasti koulutetuista asiantuntijoista vasta suomalaiseen yhteiskuntaan kotiutuviin henkilöihin, mukaan lukien pakolaisstatuksen omaavat kotoutujat. Työllisyyspalvelut ja International House Jyväskylä tarjoavat myös ryhmämuotoisia palveluja: kieliryhmiä, arjen taitojen opetusta ja ohjattuja kotoutumisen polkuja. Keski-suomalaisen työmarkkinan kynnyskysymys on yhä usein kielitaito. Kansainvälisiä työnhakijoita ei nähdä aina voimavarana eikä osaajia välttämättä kohdata yhdenvertaisesti.

Työllisyyspalvelut kannattelevat kokonaisuutta, jossa monilukutaito, kielellinen tuki ja yksilön vahvuudet pyritään sovittamaan yhteen paikallisen työmarkkinan kanssa. Jyväskylän kaupunki pyrkii aktiivisesti houkuttelemaan kansainvälisiä opiskelijoita jäämään alueelle, mikä edellyttää sekä vahvaa yrityskantaa että kieli- ja työelämätaitojen tukemista.

V MITÄ MUUTA JYVÄSKYLÄSSÄ TEHDÄÄN TAI VOISIMME TEHDÄ?

Jyväskylän lukutaito-ohjelman 2026-2029 tavoitteena on vahvistaa osallisuutta yhteiskuntaan, ylisukupolvista lukemista ja kielellistä huoltovarmuutta hyödyntäen jo olemassa olevia, toimivia rakenteita ja kaupunkialueen muuta hyvinvointityötä.

Tähän dokumenttiin on koottu osa kaupunkialueen olemassa olevasta, tavattoman monipuolisesta lukutaitotyöstä. Tiettyjen toimijoiden ja palvelualueiden osalta tämänhetkinen lukutaitotyö on esitelty yksityiskohtaisemmin tai laajemmin (ks. sivut 16-24).

Seuraavaan taulukkomuotoiseen yhteenvetoon (ks. sivut 27-38) on kirjattu lisäksi

- kentän muita toimijoita ja toimintaa, joka edistää lukemista ja kehittää kaupunkilaisten lukutaitoa
- yksityiskohtaisiakin, meneillään olevia lukutaitotyön interventioita (esim. Jyväskylän yliopiston ja kaupungin perusopetuksen disinformaatiolukutaidon tutkimusyhteistyö)
- kartoitusvaiheessa esiin nousseita ja muotoutuneita ideoita toiminnan kehittämiseksi. Osa lukemisen edistämisen toimintaehdotuksista on kaikkia kaupunkilaisia haastavaa, ns. ilmaista, matalan kynnyksen toimintaa. Osa toimintaehdotuksista kohdentuu tarkemmin johonkin ympäristöön, tietyille toimijoille tai olemassa olevien palvelualueiden rakenteisiin.

- toimintaideoita, jotka edellyttävät yksityiskohtaisempaa tarveharkintaa ja palvelumuotoilun edelleen jatkamista sekä toteutuakseen joko lisäresursointia, palvelun tarvitsijoita tai kokonaan erillistä rahoitusta. (ks. lukuohje, esim. s. 27)

Paikallista lukemisen edistämisen, lukutaidon ja lukutaitotyön kehittämisen kenttää on taulukossa jaoteltu seuraavan, väljän otsikoinnin mukaisesti:

- arviointiperusteinen lukutaito
- koko elämän kehittyvä lukutaito
- haavoittuvassa asemassa olevien lukutaito
- Lukeva Jyväskylä
- lukutaitotyön rakenteet

Mikä on sinun ratkaisusi tavoittaa lisää potentiaalisia lukijoita – vaikkapa siitä joukosta, joka ei ole kirjaston asiakkaita (yli 60 prosenttia jyväskyläläisistä)?

JYVÄSKYLÄ

V
MITÄ MUUTA
JYVÄSKYLÄSSÄ
TEHDÄÄN
TAI
VOISIMME
TEHDÄ
?

kuva:
Marko Kämäräinen

ARVIOINTIPERUSTEINEN LUKUTAITO

Tavoite	Toimenpide-ehdotus Toiminta	Mittarit	Toteuttavia tahoja	Resursointi, aikataulu, muut huomiot (ks. ohje)
Kasvattaa elinikäisiä lukijoita	A. Ääneen lukeminen, tarinoiminen, lasten kertomusten kirjaaminen B. Moniääninen, yksikkökohtainen lukutaitotyö	kyllä / ei	A. kaupunkilaiset, varhaiskasvatus B. varhaiskasvatus	
Lukeva lapsi Lukeva nuori Kirjoittava lapsi ja nuori Lukeva koulu	A. Säännölliset, paineettomat lukurutiinit B. Lasten ja nuorten lukemisen edistymisen sekä heidän tekstiensä toistuva, näkyvä esillepano	A. ja B. kyllä / ei 1.-2. lk; LukiMat / 1.-6.lk; ALLU / 3. ja 7. lk; Lukuseula / 3.-6. lk MAKEKO / Gradia ammatillinen- ja lukiokoulutus; NMI:n Digilukiseula	-kaupunkilaiset -viestintä -perusopetus 1.-9. -toinen aste -kirjastopalvelut	
A. Oppilas- ja opiskelijaryhmäkohtaisten kirjastokäyntien systemaattisuus B. Oppilaan lukijuuden käynnistymisvaiheen tukeminen (pilotti)	B. Kohdentaa aikuisen neuvontaa tukea tarvitsevalle oppilaalle "sopivan" kirjan löytymiseen	A. lukuvuosi-kohtaisten kirjastokäyntien tavoitemäärä (2-4 krt) B, kyllä / ei	A. perusop. / toinen aste / oman äidinkielen opetus / VALO ja kirjastop. B. JY kieli- ja viestintätieteiden laitos / JY kirjallisuuden pääaine / ERTE / Oph:n Lukutaito-ohjelma / perusopetus	

 sisäinen (palvelualueiden tai toimijoiden yhteinen) kehittäminen; ei edellytä lisärahoitusta

 edellyttää lisäresursointia

 vaatii laajempaa täsmä- tai hankerahoitusta

 vaatii päätöksentekoa

JYVÄSKYLÄ
ARVIOINTIPERUSTEINEN LUKUTAITO

KOKO ELÄMÄN KEHITTYVÄ LUKUTAITO

Tavoite	Toimenpide-ehdotus Toiminta	Mittarit	Toteuttavia tahoja	Resursointi, aikataulu, muut huomiot (ks. ohje)
Elinikäiseen oppimiseen kannustaminen Kaupunkilaisten tasa-arvoisuus ja aktiivinen toimijuus		monilukutaitoa tukevien kurssien tarjonta, saavutettavuus ja kynnyksettömyys	-kaupunkilaiset -vapaa sivistystyö -työllisyyspalvelut -nuorisopalvelut -kolmas sektori; esim. Monikulttuurikeskus Gloria	
Ikääntyneiden kaupunkilaisten osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen Yksinäisyyden väheneminen	Taideapteekin Voi hyvin! -tapahtumat Kesäyliopiston, kansalaisopiston, Ikääntyvien yliopiston tapahtumat ja eläkeläisjärjestöjen laaja tarjonta	kaupunkilaisten hyvinvointi & toimijuus tapahtuma- ja osallistujamäärät	esim. -Kesäyliopisto, Ikääntyvien yliopisto -kansalaisopisto -eläkeläisjärjestöt -asukasyhdistykset, kaupunki	HUOM! palvelut heille, jotka eivät pääse tapahtumiin
Tunnistaa kirjoittamisen ja lukemisen yhteys perheiden ja yhteisöjen hyvinvointiin	Tuetaan perheitä lukevan elämäntavan rakentamisessa	mm. Lukulahja lapselle -neuvonnan ja Lukureseptin tavoitavuus	esim. -HYVAKS -Jyväskylän kansalaisopiston sanataidekoulu -kirjastopalvelut	

- sisäinen (palvelualueiden tai toimijoiden yhteinen) kehittäminen; ei edellytä lisärahoitusta
- edellyttää lisäresursointia
- vaatii laajempaa täsmä- tai hankerahoitusta
- vaatii päätöksentekoa

JYVÄSKYLÄ
KOKO ELÄMÄN KEHITTYVÄ LUKUTAITO

Tavoite	Toimenpide-ehdotus Toiminta	Mittarit	Toteuttavia tahoja	Resursointi, aikataulu, muut huomiot (ks. ohje)
Kirjoittamisen ja lukemisen yhteisöt	vapaan kentän, yhdistysten, ystävyyssseurojen ja säätiöiden toiminta	koulutus- ja tapahtumatarjonnan diversiteetti	mm. Sanataideyhdistys Rapina, Huoneteateri, Vakiopaine, Keski-Suomen Kirjailijat ry., Villa Rana, Yläkaupungin Yö, Jyväskylän Kesä, Lukumummut ja -vaarit (NMI), Silent Book Club, Toivolan Vanha Piha, Lutakko, Musta Kynnys, Valon kaupunki, Poppari ... jne. jne.	
Lasten, nuorten ja nuorten aikuisten (12-29-vuotiaat) media- ja monilukutaidon edistäminen: kyky tunnistaa mis- ja disinformaatio	A. Tietoisuuden lisääminen valmiista materiaaleista ja uudistuvien, toimivien materiaalien systemaattinen käyttö B. JY:n DETECT-disinformaatiolukutaidon tutkimusprojekti		A. Toinen aste / nuorisopalvelut B. JY / perusopetus 7.-9.	
Kirjastokortittomien tavoittaminen	!			2029

- sisäinen (palvelualueiden tai toimijoiden yhteinen) kehittäminen; ei edellytä lisärahoitusta
- edellyttää lisäresursointia
- vaatii laajempaa täsmä- tai hankerahoitusta
- vaatii päätöksentekoa

HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVIEN LUKUTAITO

Tavoite	Toimenpide-ehdotus Toiminta	Mittarit	Toteuttavia tahoja	Resursointi, aikataulu, muut huomiot (ks. ohje)
Työnhakijoiden ja työikäisten osaamisen tukeminen	A. CV-pajat B. Työelämän tekstiympäristöt tutuksi -kurssi	kyllä / ei	A. työllisyyspalvelut B. Jyväskylän kansalaisopisto	
Kaupunkilaisten tasa-arvoisuuden edistäminen Segregaatiokehityksen ehkäisy	Varmistetaan, että kouluyksiköihin, joissa on monikielisiä oppilaita on saatavilla monipuolista kirjallisuutta oppilaan kotikielellä	monikielisen lukemisen (muu kuin opiskelumateriaali) lisääntyminen, monikielisen aineiston saatavuus ja liikkuvuus (vrt. erilaisuusindeksi)	-sivistyslautakunta -kulttuuri- ja liikuntalautakunta -sivistyksen johtoryhmä -kirjastopalvelut	
Perheiden lukijuuden varhainen tukeminen Lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen	-Terapeuttinen lukeminen -Perhelukemisen tukeminen -Elämyksellinen kirjoittaminen -Etsivän lukutaitotyön kehittäminen		esim. -HYVAKS; neuvolapalvelut ja sosiaalityö -varhaiskasvatus -Jkl:n kansalaisopiston sanataidekoulu -kolmas sektori, esim. Monikulttuuri-riekeskus Gloria	

- sisäinen (palvelualueiden tai toimijoiden yhteinen) kehittäminen; ei edellytä lisärahoitusta
- edellyttää lisäresursointia
- vaatii laajempaa täsmä- tai hankerahoitusta
- vaatii päätöksentekoa

Tavoite	Toimenpide-ehdotus Toiminta	Mittarit	Toteuttavia tahoja	Resursointi, aikataulu, muut huomiot (ks. ohje)
Kirjallisuuskasvatuksen aseman vahvistaminen oman äidinkielen opetuksessa	Kirjastovierailut Monikielisten aineistojen määrän lisääminen	kyllä / ei (monikielisten aineiston lainamäärät)	-sivistys- ja kulttuuripalvelut -perusopetus -kirjastopalvelut	
Lukijoiden, jotka hyötyvät selkokielisestä materiaalista (15-20 % kaupunkilaisista) lukijuuden edellytysten parantaminen	Selkolukupiirit, selkokiellisen materiaalin saatavuuden parantaminen ja tietoisuuden lisääminen sen olemassaolosta	kyllä / ei (selkomateriaalien suhteellinen osuus materiaalihankinnoista)	-kirjastopalvelut -monikulttuuriset toimijat (mm. Perhekoulu) -sivistyspalvelut	
Ylikotoaikaisten ja/tai työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttajien lukutaidon edistäminen	Kartta työelämään -hanke		-työllisyyspalvelut -Jyväskylän kansalaisopisto (ostopalvelut)	2025-27 ESR-rahoitus

- sisäinen (palvelualueiden tai toimijoiden yhteinen) kehittäminen; ei edellytä lisärahoitusta
- edellyttää lisäresursointia
- vaatii laajempaa täsmä- tai hankerahoitusta
- vaatii päätöksentekoa

LUKEVA JYVÄSKYLÄ

Tavoite	Toimenpide-ehdotus Toiminta	Mittarit	Toteuttavia tahoja	Resursointi, aikataulu, muut huomiot (ks. ohje)
Lukevan aikuisen malli	-Aikuiset lukevat -Aikuiset lukevat kotona ääneen -Aikuiset lukevat lasten ja nuorten ryhmissä säännöllisesti ääneen	tavoitetaso • krt per viikko / 15 min per päivä kyllä / ei	-kaupunkilaiset -perheet / isovanhemmat / harrastusryhmät ja -joukkueet -varhaiskasvatus / perusopetus / toinen aste	
Monikielisten perheiden monikielisten aikuisten tavoittaminen kirjallisuuden pariin	Tiivistää yhteistyötä monikulttuuristen toimijoiden, asukas- ja kouluyhdistysten sekä kirjaston välillä		-MOVE-verkosto, Meidän Jyväskylä -työllisyys- ja kirjastopalvelut -Perhekoulu -International House Jyväskylä (kolmas sektori, mm. MKK Gloria)	
A. Harrastustarjonnan ja Jyväskylän harrastamisen mallin monipuolisuus B. Lukutaitotyön näkyvyyden lisääminen	A. Aktiivinen, mahdollisten toimijoiden ja palvelujentarjoajien etsiminen B. Lukutaitotyön ammattilaisten esiin nostaminen	A. lukutaitoa sen eri merkityksissä kehittävien kerhojen määrän kasvu B. kyllä / ei	A. kolmas sektori, Jyväskylän harrastamisen malli, kerhonohjaajat B. kaupungin viestintä- ja markkinointi	

- sisäinen (palvelualueiden tai toimijoiden yhteinen) kehittäminen; ei edellytä lisärahoitusta
- edellyttää lisäresursointia
- vaatii laajempaa täsmä- tai hankerahoitusta
- vaatii päätöksentekoa

JYVÄSKYLÄ
LUKEVA JYVÄSKYLÄ

LUKUTAITOTYÖN RAKENTEET

Tavoite	Toimenpide-ehdotus Toiminta	Mittarit	Toteuttavia tahoja	Resursointi, aikataulu, muut huomiot (ks. ohje)
Lukutaitotyön ja lukemisen edistämisen verkoston vakiinnuttaminen	A. Lukutaitoverkoston perustaminen B. Lukutaitotyön verkkosivu (Lukeva Jyväskylä)	A. kyllä / ei (kokoontuu 2-4 krt vuodessa) B. kyllä / ei	esim. -Gradia, JY, OKL, NMI -kirjasto- ja sivistyspalvelut -Jkl:n kansalaisopisto -Monikulttuurikeskus Gloria -Lukutaito-ohjelma (Oph)	A. konkreetti toiminta! B. muoto, sisältö, ylläpito?
Lukutaidon merkityksen tunnustaminen osana kokonaisvaltaista hyvinvointia	Kirjaus lukutaidon merkityksestä -hyvinvointisuunnitelmaan -kasvun ja oppimisen kehittämissuunnitelmaan	kyllä / ei	-sivistyspalvelut -sivistyslautakunta -kaupunginvaltuusto	
Monilukutaidon ja lukemisen ilo vahvistaminen kirjaston asiakkaiden kaikissa ikäryhmissä	Kirjastopalveluiden lukutaitotyön suunnitelma ja vaiheittainen käyttöönotto		kirjastopalvelut	suunnitelma valmistuu 2026

- sisäinen (palvelualueiden tai toimijoiden yhteinen) kehittäminen; ei edellytä lisärahoitusta
- edellyttää lisäresursointia
- vaatii laajempaa täsmä- tai hankerahoitusta
- vaatii päätöksentekoa

JYVÄSKYLÄ
LUKUTAITOTYÖN RAKENTEET

VI YHTEENVETO JA JOHTO- PÄÄTÖKSIÄ

kuva: Mikko Vähäniitty

JYVÄSKYLÄ

VI YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Jyväskylän lukutaito-ohjelma 2026-2029 muistuttaa, että ääneen lukeminen ja varhaiset lukurutiinit ovat ”kriittinen kohta” lukijuuden kehittymiselle. Ääneen lukemisella (se paras äänikirja) on merkittävä vaikutus lapsen oman lukijuuden ja lukutaidon kehittymiseen.

**”Mitä on keskittyä englanniksi? Pay attention!
Se ei onnistu itsestään, sillä on hinta. Se maksaa.”**

kehittämisasiantuntija Jouni Kallio

Mikäli lasten ja nuorten aineiston liikkuvuutta tarkasteltaisiin pistemäisemmin, voitaisiin sen pohjalle rakentaa seuraavanlainen, mahdollinen ja myös toivottu syy-seuraus -suhde. Jos esimerkiksi havaittaisiin, että lasten ja nuorten aineiston lainamäärien lisääntyminen tarkoittaisi saman aineiston aikuisten lainaajien suhteellisen osuuden kasvua, voitaisiin todeta, että isät, kummit, äidit, kasvatusalan ammattilaiset, isovanhemmat tai vaikkapa harrastusohjaajat ovat tarttuneet toimeen ja muuttavat näin omalta osaltaan lukemista yhä yhteisöllisemmäksi. Syttyköön siis lukulamppujen valot yhä tiheämmin – niiden alla ja loisteessa vaikkapa pappa, kirja ja lapsenlapsi!

On ensiarvoisen tärkeää muistaa, että lukutaitotyö ei rajaudu lapsiin ja nuoriin, vaan koskettaa koko väestöä. Erityisen arvokas on kokonaisajatus

lukevasta yhteisöstä, jossa ikääntyneet ovat sekä lukemisen esimerkkejä että lukemisen kohderyhmä. Lukemisen mahdollisuuksia tulee lisätä ja kehittää myös väestöryhmille, jotka eivät luontaisesti hakeudu tapahtumiin esimerkiksi jalkautuvien kirjastopalvelujen ja selkokielisten palvelujen muodossa. Ikääntyneiden neuvoston Markku Suortamo muotoilee kaupunkilaisten hyvinvoinnin peruspilaria, osallisuutta. Hän muistuttaa nerokkaasti, että tärkeintä on saada ihminen lähtemään ulos. Suortamo korostaa, että erilaiset teemoitetut tapahtumat johtavat kaupunkilaisten kokoontumiseen ja ovat sinällään merkittäviä. Mutta usein se mikä jää tai on kaikkein merkittävintä, tapahtuu itse yhteen tulemisessa!

Pohdittaessa yksinäisyyden vähentämistä ja varttuneiden osallisuutta voidaan esittää kysymys, onko olemassa tai mahdollista olla mekanisme, jolla eläkeläisjärjestöjen tarjoamat tapahtumat olisivat valikoiduin osin saatavilla myös kaupunkilaisille, jotka eivät ole kyseisen järjestön jäseniä.

Vuoden 2026 keskisuomalainen kirjateko -palkinnon saivat selkomukauttaja, kouluttaja Riikka Tuohimetsä ja hänen vetämänsä Jyväskylän kaupunginkirjaston selkolukupiiri. Tunnustus myönnettiin ansiokkaasta työstä selkokielen ja kirjallisuuden harrastamisen edistämiseksi, erityisesti maahanmuuttajataustaisten aikuisten lukupiiritoiminnassa. Upeaa!

Lukutaito on mahdollista ja syytä nähdä jatkuvasti, koko elämän kehittyvänä kykynä. Taitona toimia yhdessä toisten kanssa. Sanataideohjaaja ja lukutaidon ”lapiomies” Aleksis Salusjärvi tiivistää lukutaidon ohittamattomuuden: lukutaito on eloonjäämistaito.

Kaupunkilaiset päättävät, millaisessa kaupungissa me asumme. Siksi on tarpeen muistuttaa, että se miltä avoin, julkinen, rakennettu ympäristö näyttää on omissa käsissämme. Yhtenä esimerkkinä Jyväskylän kasvusta on kaupungin pyöräilyinfran kehittyminen. Jos onnistut vielä tavoittamaan, millainen pyöräilykaupunki Jyväskylä oli vuonna 2017, niin kahdeksan vuoden (tai kahden valtuustokauden) aikana on tapahtunut vaikka ja mitä. Se on paljon se!

Jyväskylän lukutaito-ohjelma toivoo, että voimme yhdessä kehittää kaupunkia niin, että se edesauttaa meitä lukemaan, kutsuu kirjoittamaan, haastaa meidät lukemaan, sijoittaa kaupunkilaisten tekstejä pysyvämmiin esiin ja saa meidät vaikuttamaan niiden tarjoamista uusista maailmoista. Paikkoja ja tilaa on, jos haluamme niin.

”Miksi me luemme pitkiä ja vaikeita kirjoja?”

Ville-Juhani Sutinen: Vaivan arvoista – esseitä poikkeuskirjallisuudesta

Lukemisen edistäminen ei saa jäädä yksittäisten toimialojen varaan. Tarvitaan läpileikkaavaa ajattelua. Viestinnällä ja näkyvillä teoilla kaupungissa on ratkaiseva merkitys lukemisen ja lukutaidon arvostuksen vahvistamisessa.

Marraskuussa 2025 kirjailija-teatteriohjaaja Juha Hurme nosti Jyväskylän kaupunginteatterin ”Mitä kuuluu suomen kieli?” -seminaarissa esiin aiheen ristivalotuksen. Vaikka ajoittain vaikuttaa siltä, että helppoudelle, näennäiselle kiireelle ja pakonomaiselle reaktiivisuudelle rakentuvat sosiaaliset mediat syövät muut välineet suihinsa, kirjailija Hurme hahmotteli muutosten pidempää perspektiiviä. Tämän päivän varttuneemmat aikuiset ovat ehtineet elää pientä, ellei suorastaan mitättömän lyhyttä ajanjaksoa, jolloin ”joukolla kulutimme” suomenkielistä, painettua sanaa. Ohjaaja Hurme muistuttaa, että ennen kirjanpainamisen tai sanomalehtien teollista mitta-kaavaa kuuntelimme, kun meille luettiin. Ja nyt näyttää osittain siltä, että mieluummin jälleen kuuntelemme sanaa.

Kirjailija-teatteriohjaaja Hurme tähdentää, että lukeminen on vaativaa, suorastaan rankkaa ja toteaa osuvasti, että työläydestään johtuen ja nimenomaan siksi lukeminen on varteenotettavin keino estää aivomätää.

Talvella 2026 hyväksytty Jyväskylän uusi kaupunkistrategia – ja jo sen otsikkotasoa – kansainvälinen kasvava sivistyskaupunki, katsoo ajallisesti molempiin ja teemallisesti useaan eri suuntaan.

Jyväskylän seminaarin pitkästi puolitoistavuosisatainen työ, alati kehittyvä opettajankoulutus ja jatkuva tutkimus taas ylläpitää ja vahvistaa Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen asemaa kansainvälisessä korkeakouluvertailussa.

Lukeminen on välineenä niin laaja, että sitä lähestyttäessä päädymme monimuotoisiin, eri lähtökohdista kokoontuneiden eri ikäisten kaupunkilaisten yhdessä jakamiin arjen tiloihin ja niiden omaleimaisiin, rikkaisiin toimintaympäristöihin. Hyönteistutkijan luento ikääntyneille. Satutuokion jaettu viltti, kädestä toiseen tarttuva Keskisuomalaisen muste ja kahvilapöydän teatterikritiikin kritiikki. 8-vuotiaan repun periksi antanut vetoketju, tussilla ympyröity selkolukupiirin päivämäärä, Sanataidekoulun pysähtymättömät kynät tai täyden Jyväskylä Basketball Academyn katsomon tärinä ja rummutus. Ja lukuisat, lukuisat muut hetket! Siellä kielen taika tapahtuu. Niissä me luemme, niistä me luomme ja niihin itsemme kirjoitamme.

Näin löydämme ulos ei-rajaavista, poissulkevista määrittelyistä ja laskeudumme paljon paikallista tasoa laajempien, avoimien kysymysten ääreen: ketkä todellisuudessa tekevät lukutaitotyötä, millaisena näemme sen tulevaisuudessa – ja ennen kaikkea, mitä lukutaito on?

Samaan aikaan kun ponnistelemme globaalissa maailmassa medialukutaitoinemme, yhä uudet tulokkaat astuvat teknisen lukutaidon ensiaskeleita. Lukeminen voi olla myös rankkaa, ja niin kuuluu ollakin.

Lukeminen vaatii. Ponnistellaan yhdessä!

"Lapsi, jolle luetaan
yksi kuvakirja päivässä
kuulee vuodessa 78 000 sanaa
enemmän kuin he,
joille ei lueta."

Logan ym. 2019

LÄHTEET

Euroopan komissio. (2024). Report of PISA 2022 study outlines worsening educational performance and deeper inequality. European Education Area.

Heinonen, H. 2019. Kuin surmaisi satakielen. Psykologi-lehti 2/2019.

Honko, M. & Nuolijärvi, P. (2025). Kieli on huoltovarmuuden ydintä. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 16(2).

Lakka, Leea. Takarivin tekstikäytännöt: Literacy practices in the back row. Helsingin yliopisto, 2024.

Laine, Sofia & Laine, Konsta (toim.) 2026. Ihan paineissa: Nuorisobarometri 2025.

Logan, J. A. R., Justice, L. M., Yumuş, M., & Chaparro-Moreno, L. J. (2019). When children are not read to at home: The million word gap. Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 40(5), 383–386.

Mannonen, H., ym. (2024). PIAAC 2 – Toisen Kansainvälisen aikuisten taitotutkimuksen ensituloksia (grafiikka- ja tilastokooste). Ammattiosaamisen kehittämissyhteistyö AMKE ry.

Matveinen, Havu-Nuutinen, Kärkkäinen (2021). Monilukutaitoa määrittävät ja monilukutaidon opetusta ohjaajat keskeiset tekijät – asiantuntijoiden käsityksiä monilukutaidosta. Kasvatus 52(2), 149-163.

OECD. (2026). PISA: Programme for International Student Assessment.

Opetushallitus. (2021). Kansallinen lukutaitostrategia 2030.

Suomen perustuslaki (731/1999), 16 § Sivistykselliset oikeudet.

UNESCO. (2026). Literacy – Promoting the power of literacy for all.

Valtioneuvoston kanslia (2024). PIAAC II: Toisen Kansainvälisen aikuisten taitotutkimuksen ensituloksia. Valtioneuvoston julkaisuja 2024:61. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Väyrynen, T., Manninen, A. & Pitkänen, V. (2024). Sivistysbarometri 2024. Vapaa Sivistystyö ry & E2 Tutkimus.

Yhdistyneet kansakunnat. (1948). Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, artikla 26.

KIRJALLISUUSITAATIT

Lydia Davis: Kafka valmistaa päivällistä (Siltala / Sanavalinta 2021). Suomentanut Aki Salmela.

Jukka Laajarinne & Elina Warsta: Tuuliajolla eli kuinka pilvien kiertolaiset eksyivät maan alle ja kohtasivat siellä jotakin hyvin kummallista (Otava 2025).

Helen McDonald: H niin kuin haukka (Gummerus 2014). Suomentanut Irmeli Ruuska.

Mariia Niskavaara: Ester, teurastaja (Kosmos 2025).

Ninka Reittu: Sinä olet superrakas (Otava 2017).

Johanna Sinisalo: Joutsenlaulu (Otava 2025).

Ville-Juhani Sutinen: Vaivan arvoista – esseitä poikkeuskirjallisuudesta (Avain 2022).